

Тарнавська Н. П. Застосування діяльнісного підходу в процесі формування елементарних математичних уявлень у дітей дошкільного віку. // Сучасні технології формування логіко-математичної компетентності в дітей дошкільного та молодшого шкільного віку збірник науково-методичних праць / за заг. ред. Н. П. Тарнавської., Н. Ю. Рудницької, Ю. М. Мурашевич – Житомир: ФОП «Левковець», 2015. – 430 с., С. 121 –124.

Тарнавська Н. П.,

канд. психолог. наук,

доц. кафедри дошк. осв.

і пед. інновацій ННІ педагогіки.

Застосування діяльнісного підходу в процесі формування елементарних математичних уявлень у дітей дошкільного віку.

Одним з найбільш важливих і актуальних завдань математичної освіти дітей дошкільного віку є їх розумовий розвиток та формування пізнавальних інтересів, що дозволятимуть творчо застосовувати набуті знання у практичній діяльності. На сучасному етапі дошкільна освіта орієнтується на європейські стандарти навчання і виховання дітей дошкільного віку. Питаннями ознайомлення дошкільників з елементарною математикою займається така дисципліна як «Теорія та методика формування елементарних математичних уявлень у дітей дошкільного віку», що виокремлена з дошкільної педагогіки і є самостійною науковою та навчальною сферою знань. Зміст теорії та методики ФЕМУ є стандартизованим як для європейських країн так і для України. Відмінними є підходи до реалізації навчально-виховних завдань. У першу чергу, вони відрізняються надмірною теоретичною підготовкою дітей в Україні, відірваністю теорії від дитячої діяльності, інтересів, гри. Провідним завданням вихователів дошкільних навчальних закладів стає підготовка дітей до навчання в школі, а не активне насичення

дитячої життєдіяльності притаманними в період дошкільного дитинства видами діяльності.

Методика формування елементарних математичних уявлень у системі педагогічних наук покликана сприяти вихованню різнобічно розвиненої особистості, здатної аналізувати явища оточуючого світу, розглядати зв'язки і закономірності, продукувати нові ідеї. Базовий компонент дошкільної освіти в Україні спрямований на розвиток і формування математичних уявлень і здібностей, логічного мислення, розумової активності, кмітливості, креативності дітей дошкільного віку [1]. Вміння робити найпростіші узагальнення, порівняння, висновки, доводити правильність тих чи інших суджень, користуватися граматично правильними зворотами, математичною термінологією, мати бажання займатися математичною діяльністю – це основні завдання математичної освіти в період дошкільного дитинства. У математичній підготовці дошкільників поряд з навчанням дітей рахунку, розвитком уявлень про кількість і число в межах першого десятка, велика увага приділяється операціям з наочно представленими множинами, проведенню вимірювань за допомогою умовних мірок, визначенню обсягу сипучих і рідких речовин, розвитку окоміру дітей, їх уявлень про геометричні фігури, про час і простір, розумінню просторових відношень. Такий комплекс завдань є програмою математичного розвитку, забезпечує більш глибоке розуміння дошкільниками кількісних та інших відношень, закладає основи подальшого вдосконалення математичного мислення й мовлення. Все це сприяє розумовому розвитку дітей, формуванню в них математичних компетентностей. Такі компетентності не можливо сформувати шляхом накопичення теоретичних знань. Ознайомлення дитини з елементарною математикою має відбуватися в процесі діяльності. Тобто, вимірювати, лічити, обчислювати потрібно не заради вирішення теоретичного завдання, а, безпосередньо, в практичній діяльності та для отримання практичного результату. Діяльнісний підхід неможливий без застосування педагогом ігрових прийомів, оскільки основна діяльність дітей дошкільного віку – ігрова.

Мета статті: проаналізувати проблему діяльнісного підходу в процесі формування в дітей дошкільного віку елементарних математичних уявлень.

Сучасні наука та практика показують, що засвоєння навчального матеріалу на рівні усвідомлення, краще відбувається в процесі діяльності. Принцип єдності свідомості та діяльності досліджений С. Л. Рубінштейном у 1930-40-х. роках. Він визначив свій варіант діяльнісного підходу (точніше, суб'єктно-діяльнісного): «Суб'єкт у своїх діях не тільки виявляється і проявляється, він в них створюється і визначається. Тим, що він робить, можна визначити те, що він є; напрямком його діяльності можна визначати і формувати його самого». А. Н. Леонтьєв розширив принцип єдності свідомості і діяльності, висунувши принцип єдності психіки (в її різних формах) і діяльності. Діяльність описується як така, що складається з трьох структурних одиниць: діяльність-дія-операція (діяльність визначається мотивом, дія визначається метою, операція визначається конкретними умовами її протікання) [5]. Наприклад, навчальна діяльність, яку здійснює дитина дошкільного віку, може направлятися мотивом покращити власну гру, або мотивом залучення до колективної діяльності, або мотивом спілкування з однолітками на нові теми, або мотивом самовдосконалення і т. д., у реальності кожній діяльності, зазвичай, відповідають кілька мотивів (не або-або, а і-і), тому говорять про полімотивованість діяльності. На рівні дії в рамках навчальної діяльності дитина може здійснювати лінійне вимірювання однією мірою, щоб збудувати необхідну для гри споруду — обиратиме способи вимірювальної діяльності, готуватиме необхідне оснащення, тобто реалізуватиме конкретну усвідомлену мету – побудувати будиночок, де проживатиме лялькова родина. Мета являє собою образ потрібного майбутнього, для досягнення якого необхідно здійснити дію, що у свою чергу, містить у собі ряд операцій. Операціями в рамках дії будівництва може бути читання казки, пояснення дорослого про способи роботи з конструктивно-будівельним матеріалом, необхідність вимірювання для будівництва, щоб ляльковий будиночок був не

занадто маленьким для мешканців, підбір оснащення тощо. Структурні одиниці діяльності рухливі. Так, те що ще вчора було дією, сьогодні може перерости в самостійну діяльність. Наприклад, якщо дитина навчилася вимірювати у процесі будівництва окремої споруди, то згодом зможе конструювати більш складні об'єкти, удосконалюючи спосіб вимірювання. Він стане цікавий дитині сам по собі. Таке явище А. Н. Леонтьєв назвав «зсув мотиву на мету». Діяльність можна розрізнати по спрямованості: на об'єкти зовнішнього світу, іншої людини і самого себе. Діяльність розрізняється відповідно предмету: ігрова діяльність, навчальна діяльність, трудова діяльність і т. д.. Д. Б. Ельконін увів поняття «провідної діяльності, тобто діяльності, яка відповідає найбільш значущому мотиву в той чи інший віковий період, або в тій чи іншій особистісно-значущій ситуації.

Навчання дошкільників елементарній математиці у процесі діяльності розглядали такі науковці як Є. І. Тихєєва, В. В. Данилова, О. Я. Савченко, Н. І. Непомняща, К. Й. Щербакова. У процесі засвоєння математичних знань необхідно забезпечити не лише міцність, глибину і усвідомленість, але й дієвість знань, тобто вміння використовувати їх на практиці, в навчанні і житті. Використання знань здійснюється в найрізноманітніших формах і залежить від характеру навчання, специфіки змісту навчального матеріалу. Навчання дітей дошкільного віку можна організувати в процесі вправ, дидактичних ігор, сюжетно-рольових ігор, трудової діяльності, конструктивно-будівельної діяльності.

Відповідно до розділів теорії і методики ФЕМУ в кожній віковій групі з математичного розвитку дітей передбачаються наступні розділи: «Кількість і рахунок», «Величина», «Геометричні фігури», «Орієнтування в просторі», «Орієнтування в часі». В основі методики навчання елементарній математиці лежать загально-дидактичні принципи: систематичність, послідовність, наступність, індивідуальний підхід, науковість, доступність, наочність, усвідомленість і активність. Засвоєння математичних знань на різних етапах

дошкільного дитинства викликає суттєві труднощі у багатьох дітей, що пов'язано, в першу чергу, з нецікавим для них процесом навчання. Одна з причин, що породжують труднощі і перевантаження дітей в процесі засвоєння знань, полягає в недостатній підготовці мислення дошкільників до засвоєння цих знань, відсутності ігрової мотивації до навчальної діяльності. Тому за своїм змістом математична підготовка не повинна вичерпуватися формуванням уявлень про числа і найпростіші геометричні фігури, навчанням лічбі, складанням і відніманням. З точки зору сучасної концепції навчання дітей дошкільного віку не менш важливим, ніж арифметичні дії та лічба, для підготовки їх до засвоєння математичних знань є формування логічного мислення. Дітей необхідно вчити не тільки обчислювати і вимірювати, а й міркувати. Навчання найбільш продуктивне, якщо воно йде в контексті практичної та ігрової діяльності, коли створені умови, при яких знання, отримані дітьми, стають необхідними їм, тому що допомагають вирішити практичну задачу, а тому засвоюються легше і швидше. Аналіз стану навчання дошкільників приводить багатьох фахівців до висновку про необхідність навчання в іграх. Іншими словами, йдеться про необхідність розвитку навчальних функцій гри, що передбачає навчання через гру. Гра - це не тільки задоволення і радість для дитини, що саме по собі дуже важливо, з її допомогою можна розвивати увагу, пам'ять, мислення, уяву дитини. Граючи, дитина може здобувати, нові знання, вміння, навички, розвивати здібності. До найважливіших властивостей гри відносять той факт, що в грі діти діють так, як діяли б в реальних ситуаціях, природно долаючи труднощі. Причому такий високий рівень активності досягається ними добровільно, без примусу.

Можна виділити наступні особливості гри для дітей дошкільного віку: гра є найбільш доступним і провідним видом діяльності дітей дошкільного віку, гра також є ефективним засобом формування особистості дошкільника, його морально-вольових якостей, усі психологічні новоутворення беруть початок у грі. Гра сприяє формуванню всіх сторін особистості дитини, призводить до значних змін в її психіці. Гра - важливий засіб розумового виховання дитини,

де розумова активність пов'язана з роботою всіх психічних процесів. На всіх етапах дошкільного дитинства ігровому методу відводиться велика роль. Необхідно зазначити, що «навчальна гра» може застосовуватися в процесі пояснення нового матеріалу, а не тільки для закріплення або повторення вже засвоєних знань. На заняттях і в повсякденному житті широко використовуються дидактичні ігри та ігрові вправи. Організовані ігри поза заняттями, закріплюють, поглиблюють і розширюють математичні уявлення дітей, а головне, одночасно вирішують навчальні та ігрові завдання. У ряді випадків ігри несуть основне навчальне навантаження. Ось чому на заняттях і в повсякденному житті, вихователі повинні широко використовувати дидактичні ігри та ігрові вправи. Дидактичні ігри включаються безпосередньо в зміст занять як один із засобів реалізації програмних завдань. Місце дидактичної гри в структурі заняття з формування елементарних математичних уявлень визначається віком дітей, метою, призначенням, змістом заняття. Вона може бути використана в якості навчального завдання, вправи, спрямованої на виконання конкретного завдання. У молодшій групі, особливо на початку року, всі заняття повинні бути проведені у формі гри. Дидактичні ігри доречні і в кінці заняття з метою відтворення, закріплення раніше вивченого. У формуванні в дітей математичних уявлень широко використовуються цікаві за формою та змістом різноманітні дидактичні ігрові вправи. Вони відрізняються від типових навчальних завдань і вправ незвичністю поставленої задачі (знайти, здогадатися, несподіванкою завдання її від імені будь-якого літературного, казкового героя. Ігрові вправи слід відрізнити від дидактичної гри за структурою, призначенням, рівнем дитячої самостійності, роллю педагога. Вони, як правило, не включають в себе всі структурні елементи дидактичної гри (дидактична задача, правила, ігрові дії). Призначення їх - вправляти дітей з метою вироблення умінь, навичок. У молодших групах звичайним навчальним вправам можна надати ігровий характер і використовувати їх як метод ознайомлення дітей з новим навчальним матеріалом. Вправу проводить вихователь (дає завдання,

контролює відповідь, діти при цьому менш самостійні, ніж у дидактичній грі. Елементи самонавчання у вправі відсутні. Дидактичні ігри поділяються на ігри з предметами, настільно-друковані, словесні ігри [4, с. 310]. Також при формуванні елементарних уявлень у дошкільників можна використовувати: ігри на площинне моделювання (Піфагор, Танграм), ігри на розвиток логічного мислення (головоломки, завдання-жарти, кросворди, ребуси, розвиваючі ігри). Не дивлячись на різноманіття ігор, їх головним завданням має бути розумовий розвиток дитини, розвиток логічного мислення, а саме, вміння встановлювати найпростіші закономірності: порядок чергування фігур за кольором, формою, розміром. Цьому сприяють і ігрові вправи на знаходження пропущеної в ряду фігури. Також необхідною умовою, що забезпечує успіх у навчанні і вихованні дітей дошкільного віку, є творче ставлення вихователя до математичних ігор: варіювання ігрових дій і питань, індивідуалізація вимог до дітей, повторення ігор в тому ж вигляді або з ускладненням. Широке використання спеціальних навчальних ігор важливо для пробудження у дошкільників інтересу до математичних знань, вдосконалення пізнавальної діяльності, загального розумового розвитку.

Висновок. Необхідно зазначити, що навчання у процесі діяльності спрямоване на розвиток пізнавальних можливостей і здібностей, розширює математичний кругозір дітей дошкільного віку, сприяє математичному розвитку, підвищує якість математичної готовності до школи, дозволяє дітям більш впевнено орієнтуватися в найпростіших закономірностях навколишньої дійсності й активніше використовувати математичні знання в повсякденному житті. Щоб дитина дошкільного віку навчався в повну силу своїх потенційних можливостей, потрібно намагатися створити необхідні умови, в тому числі, забезпечити діяльнісний підхід до навчання. Педагогічна майстерність вихователя ДНЗ - це збуджувати, зміцнювати і розвивати пізнавальні інтереси дошкільників у процесі навчання. Це вміння зробити зміст навчання глибоким, привабливим, а способи пізнавальної діяльності різноманітними, творчими, продуктивними. Використання різного виду ігор, побудованих на

самого різному матеріалі, дозволить дитині підійти до відкриття нового і закріплення вже вивченого. Таке навчання буде без примусу і тиску, з врахуванням природної потреби дітей дошкільного віку.

Список використаних джерел та літератури.

1. Базовий компонент дошкільної освіти / Науковий керівник: А. М. Богуш, дійсний член НАПН України, проф, д-р пед. наук; Авт. кол-в: Богуш А. М., Беленька Г. В., Богініч О. Л., Гавриш Н. В., Долинна О. П., Ільченко Т. С., Коваленко О. В., Лисенко Г. М., Машовець М. А., Низковська О. В., Панасюк Т. В., Піроженко Т. О., Поніманська Т. І., Сідельнікова О. Д., Шевчук А. С., Якименко Л. Ю. - К.: Видавництво, 2012. -26 с.
2. Давайте пограємо. Математичні ігри для дітей 5-6 років. - Под ред. А. А. Столяра. - М.: Просвещение, 1991. – 80 с.
3. Методика формування елементарних математических представлений у дітей // А. К. Грибанова, Е. Й. Щербакова, С. Ф. Белова, К. В. Назаренко. – К.: Вищ. шк., 1987. – 136 с.
4. Поніманська Т. І. Дошкільна педагогіка: Навчальний посібник для студентів вищих навчальних закладів.— К.: «Академ- видав», 2006. - 456 с., С. 310.
5. http://psychologis.com.ua/teoriya_deyatelnosti._deyatelnostnyu_podhod_v_psihologii.htm